

OCENJEVANJE DEJAVNOSTI IN SODELOVANJA

Zdenka Pihlar

Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo, Ljubljana

Povzetek

Posameznikovo vključevanje v proces aktivnosti / dejavnosti, in sodelovanje v življenjskih situacijah, je ključnega pomena za kvalitetno življenje. V prispevku sta predstavljena dva ocenjevalna inštrumenta, s katerima ocenjujemo sposobnosti in kvaliteto izvedbe ožjih in širših dnevnih aktivnosti in stopnjo sodelovanja v življenjskih situacijah.

Uvod

Ocenjevanje dejavnosti in sodelovanja izvajamo zaradi različnih namenov. O uspešni rehabilitaciji govorimo le v primeru, da smo pacienta ponovno sposobili za samostojno opravljanje osnovnih dnevnih aktivnosti in mu s prilagoditvami bivalnega prostora oziroma širšega okolja omogočili sodelovanje v življenjski situacijah. Pri tem uporabljamo različne ocenjevalne metode. Najbolj razširjen ocenjevalni inštrument na nivoju dejavnosti, je lestvica funkcionalne neodvisnosti (v nadaljevanju FIM), na področju sodelovanja pa ocenjevanje motoričnih in procesnih spretnosti (v nadaljevanju OMPS). Oba inštrumenta sta standardizirana.

Značilnosti ocenjevalne lestvice FIM

Lestvico FIM so razvili v Združenih državah Amerike zaradi potrebe po enotnem ocenjevanju in beleženju podatkov o izidu rehabilitacije. FIM je ena najpogosteje uporabljenih lestvic v procesu rehabilitacije v Sloveniji, sicer pa je razširjena in znana po vsem svetu. Za oceno izvedbe rehabilitacije jo izpolnjujejo delovni terapevti, fizioterapevti, medicinske sestre, logopedi, psihologi, zdravniki in drugi usposobljeni zdravstveni delavci.

Skala točkovanja je razdeljena na dva dela:

- stopnja brez pomoči – pri izvajanju aktivnosti ni potrebna pomoč druge osebe (oceni 7 in 6)
- stopnja s pomočjo – glede na količino pomoči, ki jo posameznik potrebuje za izpolnitev zahtevane aktivnosti, so možne ocene 1 do 5.

Vsaka postavka se lahko oceni maksimalno s sedmimi točkami in minimalno z eno očko.

Ocenjujemo 18 funkcionalnih aktivnosti.

- prvi del ocenjuje motorične aktivnosti in ima skupno trinajst postavk. Ocenjuje sposobnost izvajanja **osnovnih dnevnih aktivnosti** (hranjenje, osebna nega, kopanje, oblačenje zgornjega dela telesa, oblačenje spodnjega dela telesa), **sposobnost kontrole sfinktrov** (kontrola mehurja, kontrola odvajanja blata), **mobilnost** (premeščanje na posteljo, stol, invalidski voziček, premeščanje na WC, premeščanje v kad ali pod tuš) in **sposobnost gibanja** (hoja ali vožnja invalidskega vozička, hoja po stopnicah).
- drugi del je namenjen ocenjevanju kognitivnih funkcij in zajema pet postavk: **sporazumevanje** (razumevanje, izražanje), **socialni stiki**, **spoznavne sposobnosti** (socialni stiki, reševanje problemov, spomin).

Prednosti FIM: Zmerna poraba časa (20–30 minut za večšega ocenjevalca), lestvica je občutljiva za spremembe zaradi velikega obsega ocen (1–7), kakor tudi za spremembe v izvedbi aktivnosti, zanesljivost med ocenjevalci je visoka.

Pomanjkljivosti FIM: prisotne so določene omejitve, nekatere kategorije o kognitivnih in vedenjskih sposobnostih so še v fazi razvoja, saj zdravniki in klinični psihologi še niso uspeli doseči soglasja o uporabnosti.

Ocenjevanje motoričnih in procesnih spretnosti (OMPS)

OMPS je standardizirana delovno terapevtska ocenjevalna lestvica, v originalu Assessment of Motor and Process Skills (AMPS). Z njo ocenjujemo 16 motoričnih in 20 procesnih spretnosti, s katerimi označimo kvaliteto opravljene aktivnosti od najenostavnejših osnovnih dnevnih aktivnosti do zelo zahtevnih širših aktivnosti oziroma dejavnosti in sodelovanja: dela in produktivnosti ter prostega časa.

Motorične spretnosti – spretnosti v gibanju in interakciji z nalogami, predmeti in okoljem.

Položaj: stabiliziranje in poravnava telesa med gibanjem v odnosu do predmetov, s katerimi upravlja (stabilizira, poravnava, namešča).

Gibanje: gibanje celega telesa ali delov telesa v prostoru, kot je to potrebno za učinkovito obvladovanje predmetov naloge (hodi, sega, se pripogiba).

Koordinacija: uporaba enega dela telesa za obvladovanje predmetov naloge na način, kot ga zahteva naloga (koordinira, manipulira, giblje tekoče).

Moč in napor: spretnosti, ki zahtevajo uporabo mišične sile primerne za učinkovito obvladovanje predmetov naloge (pomika, prenaša, dviguje, uravnava, prijem).

Energija: vzdrževanje napora med izvajanjem naloge (vzdrži, ohranja ritem).

Procesne spretnosti – spretnosti potrebne za obvladovanje in prilagajanje posameznih dejanj v procesu izpolnjevanja dnevnih aktivnosti.

Uporaba znanja – sposobnost iskanja in uporabe znanja za določeno nalogo (izbira, uporabi, rokuje, naredi, povprašuje).

Organizacija prostora in predmetov – sposobnosti obvladovanja prostora in predmetov za nalogo (išče/najde, zbere, organizira, pospravi, usmerja gibanje).

Časovna organizacija – začetek naloge, logično zaporedje, nadaljevanje, ter dokončanje korakov in zaporedij zahtevane naloge (začne, izvaja neprekinjeno, izvaja v zaporedju, konča).

Prilagajanje – sposobnost predvidevanja, popravljanja in učenja na osnovi izkušenj z napakami, ki se pojavijo med opravljanjem naloge (opazi/se odzove, spremeni izvajanje, spremeni okolje, pridobi).

Energija – vzdrževanje napora med izvajanjem naloge (ohranja ritem, je pozoren na). Osnovni namen OMPS-a je ocena kvalitete opravljene posamezne naloge z vidika povečanega napora ob izvedbi, zmanjšane učinkovitosti, zmanjšane varnosti, potrebe po pomoči, oziroma ocene celotne sposobnosti za življenje v skupnosti. Ta lestvica je zanesljiv inštrument, s katerim ocenimo ali je posameznik sposoben živeti samostojno, potrebuje minimalno pomoč oziroma nadzor, ali pa potrebuje zmerno do maksimalno pomoč.

Zaključek

MKF predstavlja pomemben korak naprej v smislu celostnega pogleda na zdravje. Kadar govorimo o zdravju, ni v ospredju le bolezen na ravni telesa, temveč je poudarek tudi na področja zdravja in z njim povezanimi področji, kjer posameznik živi in je vključen v življenjske situacije. Ocenjevanje je pomembna faza procesa obravnave, kjer aktivna udeležba posameznika – možnost soodločanja in izbire aktivnosti in področja sodelovanja v življenjskih situacijah, smiselnih in namenskih aktivnosti - zagotavlja večjo motivacijo, boljše rezultate obravnave in boljšo kvaliteto življenja.

Viri in literatura

1. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). Geneva : World Health Organization, 2001.
2. Cohen ME, Marino RJ. The tools of disability outcomes research functional status measures. Arch Phys Med Rehab 2000; 81(12 suppl 2):21 – 9.
3. Hemmingsson H, Hans J. An occupational perspective on the concept of participation in the International Classification of Functioning, Disability and health – some critical remarks. Am J Occup Ther 2005;59:569-76.
5. Christiansen C, Baum C. Person – environment occupational performance : a conceptual model for practice. In Christiansen CH, Baum CM, eds. Occupational therapy: enabling function and well – being. 2nd ed. Thorofare NJ: Slack 1997:47-70.

6. Fisher AG, Kielhofner G. Mind – brain – body performance subsystem. In Kielhofner G, ed. A model of human occupation: theory and application. 2nd ed. Baltimore: Williams and Wilkins 1995: 83 -90.